

Джерела та література

1. Гулима О. Про сценарії анексії Криму пострадянською Росією. *Військово-історичний меридіан. електронний науковий фаховий журнал*. 2017. № 4. С. 67–81.
2. Російський імперіалізм / пер. з англ. Т. Цимбала. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 395 с.
3. Bull J. «Karafuto Repatriates and the Work of the Hakodate Regional Repatriation Centre, 1945–50». *Journal of Contemporary History*. 2018. № 4. P. 788–810.
4. Masato T. «Karafuto ainu no 'hikiage'» in *Nihonteikoku wo meguru jinkō idō no kokusai shakaigaku*, ed. Sinzo Araragi. Tokyo: Bensei shuppan, 2008. P. 463–502.
5. Yumi Kimura «Dasshutsu toiu hikiage no houhou» *Hokkaido Tōhoku-shi kenkyū*. 2013. № 9. P. 5–23.

Заводяк Яна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ ПІДПІЛЬНОГО РУХУ ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: жінка, війна, підпілля, гендерні проблеми.

Keywords: woman, war, underground, gender problems.

Активна участь радянських жінок у Другій світовій війні проявлялася не тільки в якості медсестр, санітарок чи працівниць тилу, а також як бійців у лавах Червоної армії та активних партизанок і підпільниць. Це було наслідком гендерної політики СРСР попередніх десятиліть. Становлення радянської державності у 1920–1930-ті рр. відбувалося під гаслом виховання «нової» радянської людини, і зокрема «нової» жінки. Важливою ланкою державної політики стала емансипація жінок, зокрема позбавлення економічної залежності від чоловіків. К. Кобченко зазначає, що гендерна політика більшовиків була тісно пов'язана з розпочатими ними соціально-економічними перетвореннями, і була не тільки наслідком власне жіночого руху, скільки впроваджувалася «згори» у межах реалізації радянського модернізаційного проекту, коригуючись відповідно до державних потреб і політичних реалій [3, 61]. Емансипація жіноцтва, зокрема мобілізація жіночих ресурсів у соціальній та економічній сферах, у подальшому спричинила масову участь радянських жінок у подіях Другої світової війни.

Героїчний, показовий стороні участі жінок у партизанському та підпільному радянському русі та русі ОУН і УПА присвячено чимало уваги. Водночас у сучасних дослідженнях, зокрема О. Кісь, В. Гінди, К. Кобченко, наголошується на існуванні низки гендерних проблем, пов'язаних із перебуванням жінок у партизанських загонах і підпільних групах [2; 3; 4].

Серед радянських партизанів поширеним явищем був інститут «похідно-польових дружин», що характерним було за наявності у суто чоловічому середовищі декількох жінок. Зазвичай весь керівний склад партизанських з'єднань, за наявності офіційних родин, мав «похідно-польових дружин» (ППД). Рядовим партизанам чоловікам не доводилося розраховувати на такі привілеї, і це спонукало їх до пошуку жінок поза загонами, в основному у розташованих неподалік селах [2, 159].

Партизанки ставали ППД командирів з різних причин: у такий спосіб намагалися полегшити свій побут у лісі, здобути відповідний соціальний статус у партизанській ієрархії або знайти захист від постійних домагань, у когось було взаємне кохання. «Похідно-польові дружини» мали окреме житло (землянки), де жили зі своїми чоловіками, не ходили на бойові завдання, у дозор, не виконували господарської роботи, не працювали на кухні, у пральнях чи польових шпиталях, під час рейдів практично завжди їхали на підводах, а не йшли пішки. За першої ж потреби їх відправляли в радянський тил – для лікування чи народження дитини. ППД часто були першими у списках представлених до нагород, оскільки ці подання формували їхні чоловіки. Завдяки впливу на чоловіка-командира «дружина» мала більше влади, ніж це передбачала її офіційна посада, чим користувалися досить часто [2, 160–163].

Іншою стороною «партизанського буття» жінок було те, що вони нерідко ставали об'єктами сексуальних домагань з боку командирів. Чоловіки, наділені владними повноваженнями, до того ж перебуваючи в ізольованих колективах, далеко від керівних і контролюючих центрів, не відрізнялися стриманою поведінкою, зокрема щодо підлеглих партизанок. Однією зі спокус було бажання мати сексуальний контакт із жінкою, яка подобалася, навіть без її згоди. Додавалося відчуття безкарності та всездозволеності на підконтрольній території. Відмова могла коштувати жінці життя. Довести причетність до її загибелі командира, який отримав відмову, було вкрай важко або практично неможливо. Сексуальної агресивності партизанам додавало вживання спиртних напоїв, адже більшість звалтувань вони скоювали у нетверезому стані. Зазвичай ображені командири діяли за напрацьованою схемою: найбільш «правильних» посилали на найскладніші завдання, понижували у званнях за найменшу провину, могли розстріляти за звинуваченням у співпраці з ворогом або шпигунстві [3, 597].

В. Гінда у своєму дослідженні щодо взаємин жінок і чоловіків у радянських партизанських загонах наводить декілька прикладів. Рядовий боєць П. Брайко у рапорті на ім'я С. Ковпака писав, що командир одного із загонів В. Кудрявський вів себе не по-партизанськи: постійно займався власним збагаченням, пиячив, забирав у партизанів речі, які йому подобалися, а також: «Приставав до жінок, домагався мінера-інструктора Л. Нікольську. В. Кудрявський із перших днів після її приїзду вирішив використати її у своїх цілях, вважаючи, що командир має пробувати всіх прибулих дівчат, як це він особисто робив. Але Нікольська відмовила, тоді він обеззброїв її та відправив рядовим бійцем у роту, сподіваючись, що вона відступить, але прогадав. Вона героїчно загинула в бою...» [2, 164–165]. Один з ветеранів Вінницького з'єднання Я. Мельника свідчив, що комісар загону «За Батьківщину» М. Єхалов «брав [жінок] силою». Намагаючись уникнути таких ситуацій, партизанки знаходили собі одного хлопця, який захищав від постійних домагань з боку інших чоловіків. Ніна Жидкова, згадуючи про нестатутні відносини в загоні, зауважувала, що у багатьох командирів були свої ППД, і хоча молоді хлопці часто приставали до дівчат, та її оминали, бо мала за покровителя командира відділення. У жовтні 1943 р. Олексій Федоров надіслав на ім'я М. Хрущова доповідну записку «Про злочинні дії ряду командирів і бійців партизанських загонів з'єднання Антона Бринського», в якій ретельно перерахував

усі факти аморальної поведінки в загонах колеги, хоча сам також не відрізнявся стриманістю щодо жінок [2, 166].

Ще однією «жіночою» (і не тільки) проблемою у партизанських загонах було народження дітей. Брак контрацептивних засобів сприяв вагітності не тільки заміжніх партизанок, а й коханок командирів. У загонах вагітним жінкам було найважче. До того ж діти, народжені в польових умовах, зазвичай гинули. У з'єднанні О. Федорова дружина командира одного з загонів Г. Балицького 12 травня 1942 р. народила хлопчика. У день перед пологами жінка разом із іншими партизанками здійснила перехід у 70 км. Дитині приділяли багато уваги, що не дивно, сам О. Федоров був кумом, але через декілька місяців, під час важких боїв та оточення, в яке потрапив загін, хлопчик помер [3, 598].

Отже, участь жіноцтва у партизанському русі часів Другої Світової війни – складна дослідницька проблема. Потребують вивчення не тільки героїчні сторінки, але й повсякденне життя партизанських загонів, «нестатутні відносини» між жінками і чоловіками, які справляли чималий вплив на моральний і бойовий дух партизанів, а також подальшу долю жінок.

Джерела та література

1. Білівненко С., Молдавський Н., Соляник Н. Радянська жінка в умовах другої світової війни. *Наукові праці факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXII. С. 256–263.
2. Гінда В. Чоловіки й жінки у партизанських загонах. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. Г. Грінченко*. Київ: ТОВ «Арт Книги», 2015. С. 157–171.
3. Кісь О. Між особистим і політичним: гендерні особливості досвіду жінок-учасниць національно-визвольних змагань на західно-українських землях у 1940–1950-х роках. *Народознавчі зошити*. 2013. № 4(112). С. 592–599.
4. Кобченко К. Жінки як військовий ресурс тоталітарної влади: радянські гендерні стратегії перед воєнного часу гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. Г. Грінченко*. Київ: ТОВ «Арт Книга», 2015. С. 61–79.

Гіберт Михайло

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ МАРШАЛЛА: ОСОБЛИВОСТІ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Ключові слова: План Маршалла, відбудова, допомога, Друга світова війна, Джордж Маршалл, економіка, Західна Європа, Конгрес, неурядові організації, програма, інфраструктура.

Keywords: Marshall Plan, reconstruction, aid, World War II, George Marshall, economy, Western Europe, Congress, non-governmental organizations, programme, infrastructure.

Після Другої світової війни Сполучені Штати відіграли значну роль у відбудові Західної Європи через різні організації та інституції. Найбільш вагомим внеском США у відбудову західних держав була реалізація Плану Маршалла.